

ПАРЛАМЕНТСЬКІ ВИБОРИ 2002 РОКУ У СВІТЛІ ТЕОРІЇ СИНЕРГЕТИКИ

У статті зроблено спробу із застосуванням синергетичної методології та аналізу формальних та неформальних джерел визначити ймовірність змін в українській державній системі в результаті виборів 2002 року З'ясовано, що в результаті даних виборів принципова зміна державної політики та напряму розвитку державної системи є малоімовірною.

Позитивною рисою теоретичних знань є їхня універсальність — можливість застосування в різноманітних сферах людського життя. Ілюстрацією цього твердження може бути широке застосування синергетичної концепції, що виникла в процесі здійснюваного фізикою вивчення простих та складних систем. Ця концепція була застосована при проведенні хімічних досліджень і, зрештою, почала використовуватися гуманітарними і суспільними науками, політологією зокрема. Об'єктом дослідження в останньому випадку виступають суспільні та політичні утворення, які можна назвати системами, як-от: політичні системи, держава як систематичне структуроване об'єднання різних інститутів тощо.

Держава як така є системою інститутів і установ, функціонування яких забезпечує виконання функцій встановлення і дотримання певного порядку суспільної комунікації, безпеки й стабільності. Таке розуміння держави дозволяє розглядати її як складну нелінійну систему, застосовувати для її аналізу синергетичну концепцію. Перш ніж показати результативність застосування синергетики у вивченні суспільно-політичних проблем (зокрема використання концепції Брюссельської школи Нобелівського лауреата І. Пригожина для оцінювання сучасної української політичної системи, в тому числі держави) зробимо деякі попередні пояснення.

Як приклад простої системи можуть бути використані дві горизонтальні площини, між якими розташований шар рідини. Система перебуває у стані рівноваги, що виражається зокрема в температурному балансі, який можна виразити так [1]:

$$T_2 - T_1 = 0, \quad (1)$$

Тут T_2 — температура нижньої площини, а T_1 — температура верхньої площини. Нагрівання однієї з площин призводить до порушення рівноваги системи. Зміна стану системи, що є випадковою і локальною, пов'язана зі зміною

окремих її характеристик чи якостей, коли збурення згасає, не залишаючи слідів у системі, називається флуктуацією. На систему, що перебуває у стані стійкої рівноваги, такі збурення особливо не впливають. Якщо ж системі постійно передавати енергію у вигляді тепла, нагріваючи одну з площин, рівняння (1) не дорівнюватиме 0, рівновагу системи буде порушено.

Оскільки більшість систем, з якими доводиться мати справу, не є однорідними і складаються з великої кількості взаємодіючих елементів, генерованих цими елементами відхилення (флуктуації) можна виразити таким рівнянням [3]:

$$X(t) = xs + x(t), \quad (2)$$

$X(t)$ — стан системи у даній точці, xs — стаціонарний стан системи, $x(t)$ — збурення, зумовлене внутрішньою динамікою системи.

Виділяють чотири типи реакцій системи на флуктуації:

1) Система стійка і легко долає збудження, що виникають. За таких обставин змінна $x(t)$ з часом наближається до 0, xs збігається з віссю абсцис, на якій відкладено час.

2) Система не усуває збудження остаточно вона лише утримує його наближенням до xs у межах, що не перевищують якусь критичну величину. Така система, по Ляпунову, є стійкою (тобто стійкою відносно збурень початкових даних на безкінечному проміжку часу) [4].

3) Стан $X(t)$ перебуває в районі стаціонарного стану xs , якщо початкове збудження не перевищує певного порогового значення і віддаляється від нього, коли збурення перевищує величину, визначену рівнянням (2). Такий стан є локально стійким, але глобально нестійким.

4) Стан $X(t)$ не залишається в районі xs . Це буває зумовлено різким зростанням збурення на початковій стадії. Така система є нестійкою.

Проаналізувавши названі вище типи реакції, бачимо, що стан системи залежить від сили

флуктуації. Незначні флуктуації система може самостійно загасити. Із більш значними мусить, умовно кажучи, миритися і, зрештою, значні флуктуації на початковій стадії призводять до нестійкості системи.

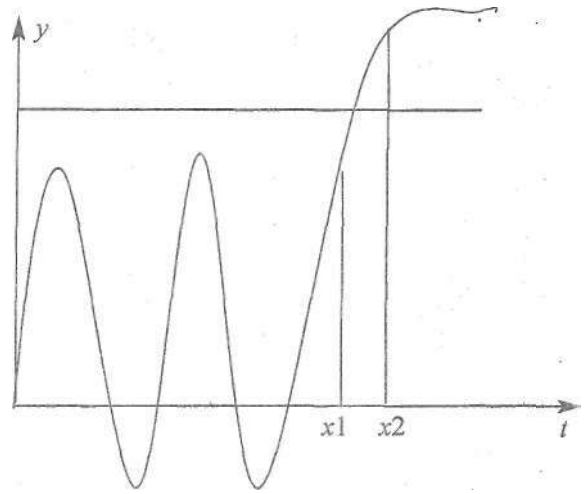
Якщо застосувати синергетичний інструментарій у процесі аналізу держав як систем, можна побачити, що і в тоталітарних, і в демократичних державах можна з високим ступенем вірогідності стверджувати про низьку ймовірність флуктуацій, які були б здатні виводити систему з її рівноважного стану. У тоталітарних державах такі флуктуації є неможливими або їхня поява є надзвичайно ускладненою через те, що режим, прагнучи захистити себе, готовий знехтувати будь-якими цінностями, у тому числі й людським життям. Що ж до держав демократичних, то тут для значних флуктуацій просто немає мотивації, понад те, в повну силу діє закон очікуваної реакції, яким забезпечується стабільність функціонування системи.

Говорячи про Україну в термінах системного аналізу, мусимо зробити висновок, що маємо справу з державою, яка є локально стійкою, але глобально нестійкою. Це пов'язано з її перехідним станом, відтак ймовірність того чи іншого розвитку подій у ній залежить від сили флуктуації на етапі початкового збурення. До числа таких флуктуацій можна віднести й парламентські вибори 2002-го року. Інтерес становить питання про те, наскільки значною може бути сила цієї флуктуації на початковому етапі, чи досягне вона критичного порогового значення і наскільки високою є вірогідність того, що дані вибори наблизять систему до критичної точки її розвитку і, як наслідок, — до її виходу на більш високий ступінь розвитку або деградації.

Розглядаючи парламентські вибори 2002-го року у світлі теорії синергетики, варто мати на увазі, що вони є точкою розвитку держави як системи. Ця точка може бути зображена на координатній площині. Її розташування зумовлене значеннями показників, про які буде сказано нижче. Зрозуміти, чи є ця точка точкою бифуркації, чи її розташування є наслідком флуктуації з високою амплітудою коливання, можна лише за зміною кривої, зображеної на графіку 1 (вісь x — час, вісь y — величина флуктуації).

Мається на увазі, що у точці x_1 ще неможливо однозначно передбачити наявність чи відсутність флуктуації або, відповідно, бифуркації. Однак уже в точці x_2 можна з'ясувати, чи зазнала система бифуркації.

Стан суспільної системи характеризується станом політичної, економічної, соціальної сфери суспільства, політичним режимом, ознаками якого є наявність політичних свобод, співвідно-

Графік 1

шення приватного та державного секторів економіки, рівень соціального забезпечення громадян тощо. Ці показники характеризують стан суспільства у динаміці і можуть бути відображені на осі ординат (y). Беручи до уваги, що ці показники пов'язані між собою, найчастіше зміни значень одного впливають на значення іншого. У цьому і полягає сутність синергії. Наприклад, наявність широкої мережі господарських зв'язків (внутрішній економічний фактор) у республіках колишнього СРСР стимулює активні політичні відносини (зовнішньополітичний фактор) між ними.

Визначити наявність бифуркації (що призводить до якісних змін системи) чи флуктуації зі значним відхиленням від норми буває важко. Під нормою тут розуміють передбачуваний стан системи, який можна визначати шляхом зіставлення стабілізуючих та дестабілізуючих чинників системи.

У демократичних державах у виборчому процесі бере участь певна кількість політичних сил. Усі вони спираються на різні чинники, основними серед яких є такі: підтримка населення, результативність виборчої кампанії, використання інформаційних, фінансових, адміністративних ресурсів. Чим більша кількість учасників виборчого процесу, тим більша ймовірність непередбачуваності результатів виборів. Це робить їх дестабілізуючим чинником для розвитку системи. За певних умов вплив такого чинника може призвести до досягнення системою точки бифуркації. Іноді досить важко об'єктивно оцінити ресурси всіх діючих на політичній арені політичних сил. Досить ефективним показником тут є дані аналітичних та соціологічних центрів, що досліджують різні сфери життєдіяльності суспільства, зокрема напередодні виборів.

Так за даними, отриманими експертами Центру економічних і політичних досліджень ім. А. Разумкова, якби парламентські вибори відбулися 17 березня 2002 року, то з 33 партій і блоків, що брали участь у боротьбі по одномандатному округу, упевнено перебороли б 4-відсотковий бар'єр лише сім: «Наша Україна» (24–27%), КПУ (16–18%), СДПУ(о) (8–10%), «За єдину Україну!» (7–8%), Партія зелених України (5–7%), Блок Юлії Тимошенко (5–7%), «Жінки за майбутнє» (5–6%). Мали б шанси на перемогу ще два учасники — блок Наталії Вітренко (3–4%) і Соціалістична партія України (3–4%). Разом це становить 9 з 33 [5]. З цього можна зробити висновок, що у виборчій кампанії 2002 року маємо більше ніж одну конкурентоспроможну політичну силу.

У різних країнах не є однаковою значущість ресурсів, використовуваних політичними партіями і діячами. У більшості випадків найважливішим з них є медіа-ресурс. Так, в Україні на парламентських виборах 2002 року медіапідтримка політичних сил — претендентів до Верховної Ради свідчить про наявність більше ніж однієї конкурентоспроможної політичної сили. Зокрема, за даними дослідження, здійсненого інформаційно-дослідницьким агентством «УпресА», на 19 грудня 2001 року лідерами ЗМІ-рейтингу «Золота дюжина» серед суб'єктів виборчого процесу — фаворитами української преси були: блок Віктора Юшенка «Наша Україна» (30%), блок «За єдину Україну!» (20%), блок Юлії Тимошенко (12%). Далі у списку — КПУ (8%), СПУ (7%), СДПУ(о) (6%). За період з грудня по січень збільшилась кількість згадувань у ЗМІ про блоки «За єдину Україну!», «Наша Україна», «Єдність», СДПУ(о). Зменшилася присутність в інформаційному просторі таких суб'єктів виборчого процесу, як блок Юлії Тимошенко, КПУ та СПУ. З цього експерти роблять такий висновок: якби вибори відбулися в січні 2002 року, до Верховної Ради України потрапили б блоки «Наша Україна», «За єдину Україну!», Комуністична партія України, Партія зелених України, Соціал-демократична партія України (об'єднана) та Соціалістична партія України [9].

Наявність більш ніж однієї конкурентоспроможної політичної сили на виборах може виявитися дестабілізуючим чинником для суспільної системи, а вибори можуть стати точкою флуктуації.

Якщо ж система досягне критичної точки, наслідком цього може стати й біфуркація. Така ситуація можлива за умови різкої зміни значень показників розвитку системи, що, як зазначалося вище, можуть бути внутрішніми і зовнішніми. Для конкретизації значень показників звертаємося до формальних джерел: програм партій та блоків, які (згідно з дослідженнями експертів Центру економічних і політичних досліджень ім. А. Разумкова), гарантовано проходять у парламент. Якщо на основі формальних джерел порівняти позиції цих політичних сил стосовно їхнього бачення подальшого розвитку України у політичній, економічній, соціальній, зовнішньополітичній сферах, то побачимо їх відносну спорідненість. Зокрема, політичні партії прагнуть «докорінно змінити податкову політику» (КПУ), «встановити розумні та справедливі податки» («Наша Україна»), «суттєво зменшити податкове навантаження» (блок Ю. Тимошенко), «знизити податковий тиск» («За єдину Україну!»).

Зовнішньополітичні пріоритети вказаних політичних сил теж є схожими — це розвиток рівноправних і взаємовигідних партнерських відносин з Росією та країнами Європи. Подібна ситуація спостерігається і стосовно інших сфер. Проте було б помилкою абсолютизувати цю подібність, адже всі названі блоки й партії мають суттєво різні ідеологічні платформи, методи впровадження програмних засад у життя.

Користуючись отриманими аналітичними центрами неформальними даними, можна зробити висновок, що за умови проходження до Верховної Ради вказаних політичних сил, їм не вдасться набрати кількість депутатських місць, достатню для утворення парламентської більшості. Відтак, вони постануть перед необхідністю утворення коаліції, що дозволить узгодити інтереси і пом'якшити суперечності між ними, забезпечить від різких змін у розвитку системи.

Через це, імовірно, парламентські вибори не стануть точкою біфуркації. Вони можуть призвести до флуктуації державної системи, амплітуда коливання якої залежатиме від протиріч між політичними силами, що формуватимуть більшість у парламенті, їхньої спроможності порозумітися. Власне ця спроможність і буде тим джерелом енергії, яке й надалі підтримуватиме диссипативну структуру української політичної системи у стані орбітальної стійкості.

1. Николіс Г., Пригожин И. Познание сложного. — М.: Мир, 1990. — С 14.

3. Вказ. праця. — С 81.

4. Лянунов А. М. Избранные труды. — М., 1948. — С. 349.

5. Дзеркало тижня. — № 10 (385).

S. P. Gerasymchuk, V. V. Kostyrina

PARLIAMENTARY ELECTIONS 2002 FROM THE POINT OF VIEW OF SYNERGETIC THEORY

The article is an attempt to find out the influence of the parliamentary elections in 2002 on the process of state system development. In the research the synergetic methodology and the analysis of formal and informal sources are used. Authors came to the conclusion that cardinal changes of the state politics and vectors of the state system development, as the result of these elections is doubtful.